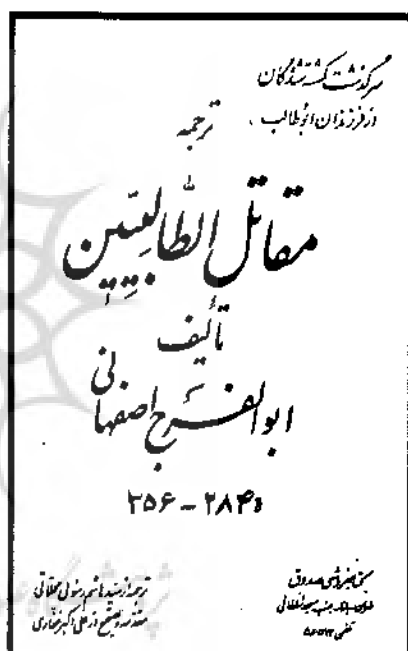
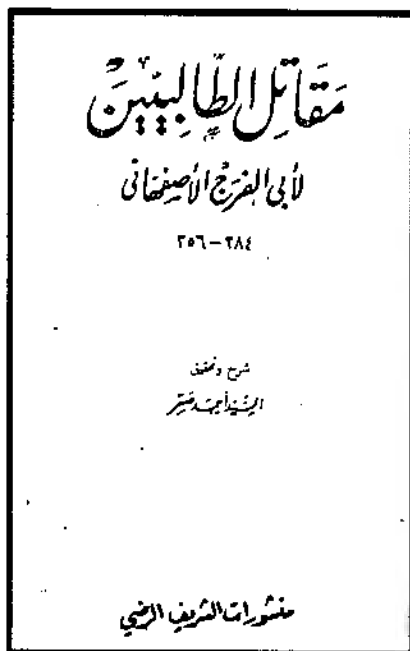

ابوالفرج اصفهانی و ترجمه مقاتل الطالبیین

■ ترجمه مقاتل الطالبیین
■ تالیف: ابوالفرج اصفهانی
■ ترجمه: سید هاشم رسولی محلاتی

● پرویز عادل

است. (۹) کتاب مقاتل الطالبیین ، در اصل به زبان عربی می باشد شامل نوزده فصل و نویست و شانزده بخش بوده و هر یک از بخش ها به بیان شهادت یک نفر از علویان اختصاص دارد. مؤلف این کتاب را در دوران جوانی نوشته است. (۱۰) کتاب با بیان شهادت جعفر بن ابی طالب در زمان پیامبر (ص) آغاز می شود سپس اخبار هر یک از علویان را زیر نام خلیفای که در آن زمان حکم می رانده، به اختصار آورده است. (۱۱)

به طور کلی، این کتاب سرگذشت رهبران شیعیان از زمان پیامبر (ص) تا جمادی الاولی سال سیصد و سیزده هجری را در بردارد و از نوع تواریخ مذهبی و در قالبی عمومی است. پس در تعریف این کتاب میتوان گفت: تاریخ عمومی شیعیان به ویژه زبیده از زمان پیامبر تا مقتدر عباسی.

نقاط قوت کتاب، پرداختن به جنگها و کشمکش های مذهبی است که از لابلای این سطور می توان اوضاع سیاسی اجتماعی جامعه آنروز را استخراج نمود یعنی اینکه تاریخ فکری، مذهبی محور بحث بوده و ضمن آن نیز، به مسائل دیگر پرداخته شده است. پرداختن مفصل به جریان شهادت جعفر بن ابیطالب، امام علی (ع)، امام حسن (ع)، امام حسین (ع)، صاحب فخر، امام کاظم (ع) و امام رضا (ع) از نقاط قوت دیگر این اثر می باشد همچنین این کتاب شامل شعرهایی می باشد که اکثرا مرثیه می باشند و بدین ترتیب، گویای بسیاری از مطالب و وقایع دردآور.

ابوالفرج اصفهانی (علی بن الحسین؛ ۹۶۷-۸۹۷ م.) در اصفهان متولد شد ولی اصلا عرب و از خاندان اموی بود. (۱) او از طریق مادر به خاندان بزرگ «ابن ثوابه» وابسته بود و ظاهرا موضوعی که همگان او را با اصفهانی بودن معتقد می کند نسبت اصفهانی اوست اما گویی این لفظ به صورت نوعی لقب بر اکثر افراد خاندان او اطلاق می شده است. (۲) ابوالفرج ، نسب اموی داشت (۳) و مذهب زیدی، (۴) از جمله آثار او می توان به کتابهای زیر اشاره نمود: کتاب الاغانی کبیر، کتاب ماجر دالاغانی، کتاب تفصیل ذی الحجه کتاب اخبار الطیفین، کتاب مجموع الآثار و الاخبار... (۵)

در مورد زمان مرگ ابوالفرج سه تاریخ موجود است که عبارتند از ۳۵۶ (۶)، ۳۵۷ (۷)، ۳۶۰ (۸) و اندی هجری قمری.

مترجم محترم کتاب، استاد سید هاشم رسولی محلاتی، در وهله اول توسط تالیفاتش (چهل حدیث، زندگانی حضرت امیرالمؤمنین، زندگانی امام حسن (ع)، زندگانی امام حسین (ع)، تاریخ اسلام...) شناخته می شود و چون در زمینه تالیف کتابهای دینی و مذهبی مهارت دارد، ترجمه وی نیز می تواند از ارزش والایی برخوردار باشد. از کارهای دیگر وی می توان ترجمه صحیفه علویه مولانا علی بن ابیطالب و تصحیح الکافی کلینی را نام برد. نخستین کتاب عمده ابوالفرج، مقاتل الطالبیین است که آنرا در ۳۱۳ ق. تالیف کرد و غالبا از قول محدثان و راویان شیعی کوفه روایت شده

کتاب مقاتل الطالبیین که در سال ۳۱۳ق. به زبان عربی تالیف شده، با بیان شهادت جعفر بن ابیطالب در زمان پیامبر (ص) آغاز می‌شود، سپس اخبار هر یک از علویان را زیر نام خلیفه‌ای که در آن زمان حکم میرانده، به اختصار آورده است

بنا به قول مصحح محترم کتاب در مقدمه خود، هدف اصلی نویسنده در تهیه این اثر ذکر تاریخ ائمه و بزرگان زیدیه است و گویا در راستای جانبداری از مذهبش این کتاب را تالیف نموده، زیرا در تمجید بزرگان زیدیه مبالغه نموده است

ابوالفرج اصفهانی (علی بن الحسین، ۹۶۷-۸۹۷ م) در اصفهان متولد شد ولی اصلا، عرب و از خاندان اموی بود و مذهب زیدی داشت

و محیط مترجم بستگی دارد و از این بابت مترجم آزادی عمل در انتخاب عنوان را نیز دارد بدان علت برخی مترجمین، حتی عنوان اصلی کتاب را نیز تغییر می‌دهند و عنوانی جدید که با ذوق و سلیقه خود یا جامعه سازگارتر باشد را جایگزین می‌کنند مثلا آقای عبدالعلی دستغیب که «DER Anti christ؛ نیچه» را دجال نامیده، و همچنین، دکتر احسان اشراقی، که تاریخ سلطانی، حسین استرآبادی را بازبینی و آنرا تاریخ سلطانی از شیخ صفی تا شاه صفی نامیده است، یا خالقداد هاشمی که ملل و نحل عبدالکریم شهرستانی را ترجمه و آنرا توضیح الملل نامیده است، پس انتخاب چنین عنوانی از طرف مترجم موجه می‌نماید تا خواننده‌ها به اصل آن مراجعه نمایند و یا در صورت برخورد با قسمت‌های دیگری از این کتاب، عذر مترجم پذیرفتنی باشد.

از آنجایی که تاریخ پیامبر و امویان و عباسیان، موضوع کتاب می‌باشد و چون دوران مذکور در تاریخ ایران نیز نقش مهمی ایفا نموده، این کتاب در شناخت موضوع ایران در اعصار فوق‌الذکر بسیار مفید می‌نماید، چرا که در واقع تاریخ عباسیان در تاریخ ایران استحاله شده است بنابراین این کتاب می‌تواند در شمار منابع تاریخ ایران واقع شود.

در این کتاب اثری از فهرست اعلام (نام اشخاص، نام اماکن و نظایر آنها) دیده نمی‌شود. از آنجا که چنین فهرستی امر تحقیق و استفاده از کتاب را سرعت می‌بخشد ضرورت این فهرست کاملا احساس می‌شود. نکته شایان ذکر دیگر فقدان کتابشناسی و فهرست منابع است که البته چون بیشتر استنادات مؤلف، روایات شفاهی بوده پس نمی‌توان انتظار ارائه یک کتابشناسی از او یا مصحح یا مترجم را داشت.

در پایان باید گفت که کتاب معرفی شده برای اطلاع از اوضاع دینی، مذهبی، سیاسی، اجتماعی دوران واپسین پیامبر (ص)، خلفای اموی و عباسی (تا دوره مقتدر) حائز قایده و اهمیت بسیاری می‌باشد و چون حاوی سرگذشت کشته‌شدگان از فرزندان ابوطالب و شرح زندگانی بزرگان زیدیه است می‌تواند مورد استفاده دانش پژوهان و خوانندگان تاریخ اسلام و فرق و مذاهب اسلامی و بالاخره تاریخ ایران قرار گیرد.

پی نوشت‌ها:

- ۱) گیبه و دیگران: تاریخ‌نگاری در اسلام، ترجمه و تدوین: دکتر یعقوب آژند، تهران، نشر گستر، چاپ اول ۱۳۶۱، ص ۶۴.
- ۲) بروکلان: کارل: ابوالفرج اصفهانی، دایره المعارف بزرگ اسلامی، ابو عزمه، احصین عبدالملک: زیر نظر کاظم موسوی بجنوردی، تهران، مرکز دایره المعارف بزرگ اسلامی، چاپ اول ۱۳۷۲، جلد ششم، ص ۱۱۷.
- ۳) ابن خلیون، عبدالرحمان: العبر، ترجمه عبدالمحمد آیتی، تهران مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، چاپ اول ۱۳۶۶، جلد سوم، ص ۲۱۱.
- ۴) بروکلان: پیشین، ص ۱۳۲.
- ۵) ابن ندیم، محمد بن اسحاق: الفهرست، ترجمه م. رضاتجد، تهران، کتابخانه ابن سینا، چاپ اول ۱۳۳۲، ص ۱۸۹.
- ۶) هفینگه و دیگران: دایره المعارف اسلامی، ترجمه محمدعلی خلیلی، تهران، شرکت مطبوعات چاپ اول ۱۳۱۸، جلد اول، ص ۵۸۶.
- حصری، یاقوت: معجم‌الادباء، بی‌جا، دارالفکر، الطبعة الثالثة ۱۴۰۰ هـ - ۱۹۸۰ م. الجزء الثالث عشر، صص ۵-۹۴.
- ۷) هفینگه و دیگران: پیشین، ص ۱۳۴.
- ۸) ابن ندیم: پیشین، ص ۱۸۹.
- ۹) بروکلان: پیشین، صص ۸-۱۲۷.
- ۱۰) کاهن، کلود: درآمدی بر تاریخ اسلام در قرون وسطی، ترجمه دکتر اسدالله علوی، مشهد آستان قدس رضوی، چاپ ۱۳۷۰، ص ۱۷۶.
- ۱۱) بروکلان: پیشین، صص ۷-۱۳۶.

بیان توضیحاتی از طرف مترجم در لابلای متن کتاب، استفاده مؤلف از روایات شفاهی اطرافیان، اشاره به اجناد کشته‌شدگان، استناد مؤلف در ارائه مطالب اشاره به موارد ریز تاریخی (از جمله اینکه جعفر بن ابیطالب نخستین کسی بود که در اسلام اسب خود را پی کرد (ص ۸)، نخستین زن که پدر و برادرش را علی (ع) در جنگ نهروان کشت، قطام دختر اخضر بن سجنه بود (ص ۲۳)، آوردن وصیت‌نامه امام علی (ع) (ص ۳-۲۰). مسلم بن عقیل نخستین کسی از اصحاب امام حسین (ع) بود که به شهادت رسید (ص ۷۷) علی اکبر نخستین کسی بود که از بنی هاشم در معرکه کربلا به شهادت رسید (ص ۷۷) از دیگر ویژگی‌های این کتاب می‌باشد. همچنین در حین مطالعه این کتاب، مواردی از تاریخ ایران، که بخش جدایی‌ناپذیر تاریخ اسلام را تشکیل می‌دهد قابل استخراج است که در جای خود ارزش وافر دارند. در فهرست فصل بنی‌امیه فقط به شهادت امام حسن (ع)، امام حسین (ع)، شهدای عاشورا از بنی‌هاشم اشاره شده است و در نگاه اول به نظر می‌رسد که فقط دوران معاویه و یزید را شامل می‌شود ولی با نگاهی دقیق‌تر متوجه می‌شویم که این فصل دوران بعد از خلفای مذکور را نیز شامل شده و با رجوع به متن کتاب این امر ثابت می‌شود و حتی از، قیام زید، قیام یحیی بن زید، نصر بن سیار (آخرین والی اموی خراسان)، ابومسلم سخن رانده است.

بنا به قول مصحح محترم کتاب در مقدمه خود، هدف اصلی نویسنده در تهیه این اثر ذکر تاریخ ائمه و بزرگان زیدیه است و گویا در راستای جانبداری از مذهبش این کتاب را تالیف نموده، زیرا در تمجید بزرگان زیدیه مبالغه نموده است.

ابوالفرج در ارائه مطالب خود به روایات و احادیث افرادی اشاره می‌کند، چون ابی هریره، ابن عباس، امام صادق (ع)، علی بن عباس مقانعی، ابن اسحاق، طبری، زید بن علی، ابومخنف و... بنابراین می‌توان گفت اثر او کتابی است مستند و بالطبع با ارزش، و برای اینکه خواننده در پذیرش مطلبی، مطمئن‌تر باشد علاوه بر استناد آن مطلب به گوینده آن، با آوردن نام اجناد آن فرد، او را کاملا معرفی می‌نماید.

از نکات قابل ستایش این اثر، زحمات فراوان مصحح و مترجم در اعراب‌گذاری کلمات خصوصا نام اشخاص و نام اماکن می‌باشد که بدین ترتیب کار خواندن را برای خوانندگان سهل می‌نماید.

نکته قابل ذکر دیگر عنوان کتاب است که عنوانی یحتمل‌نگیز به نظر می‌آید و اینکه چرا مترجم آنرا، نه «مقاتل الطالبیین»، بلکه «ترجمه مقاتل الطالبیین» نامیده است آنهم بدون هیچ توضیحی، از آنجایی که مترجم از نسخه‌های چاپ طهران، نجف و مصر، استفاده کرده و هر کدام از آنها با اشتباهات و تحریفاتی همراه بوده و به خاطر همین تحریفات چون ممکن است مطالبی از متن اصلی کتاب برداشته شده باشد و از طرفی چون احتمال دارد که روزی قسمت‌های دیگری از اصل این کتاب بدست آید و از طرفی دیگر، این سؤال پیش می‌آید که کدامیک از چاپ‌های سه گانه صحیح‌ترین است؟! همچنین باید متذکر شد که چون ترجمه به ذوق و سلیقه